

М.Ф.Дмитрієнко (Київ)

ХРОНІКА НАУКОВОГО ЖИТТЯ

Ю.В.Латиш (Київ)

ДЕСЯТИ ДЕКАБРИСТСЬКІ ЧИТАННЯ

У грудні 2005 р. наукова громадськість відзначила 180-річчя повстання декабристів. Одні вбачають у ньому початок революційного визвольного руху, інші – закінчення ери палацових переворотів, треті – першу масонську змову. Побутує думка, що рух декабристів – добре досліджена тема, де вже немає що робити серйозному вченому. Причому, беруться до уваги переважно кількісні показники (величезна кількість праць про декабристів). Справді, дореволюційні та радянські історики зробили дуже багато для вивчення декабризму. Але умови, в яких вони працювали, наклали відбиток на їхні праці. Переосмислення досягнень радянського декабристознавства – одна з нагальних потреб сьогодні.

Із цієї нагоди 14–15 грудня 2005 р. Інститут історії України НАНУ та Київський національний університет ім. Тараса Шевченка провели десяту міжнародну науково-теоретичну конференцію “Декабристські читання”. У ній взяли участь провідні декабристознавці України та Росії, а також краєзнавці, нащадки декабристів, музейні працівники, молоді вчені.

Конференцію відкрив директор Інституту історії України НАН України, д-р іст. наук, проф., академік НАНУ *В.Смолій*. Привітавши присутніх із визначною подією, він наголосив на винятково-

му значенні руху декабристів в історії країн, що входили до складу Російської імперії. Характеризуючи основні проблеми, які стоять перед сучасним декабристознавством, В.Смолій підкреслив необхідність переосмислення ролі декабризму в українській історії, написання нових узагальнюючих досліджень, відновлення співпраці між науковцями пострадянського простору.

Пленарне засідання розпочалося ювілейною промовою д-ра іст. наук, проф., завідувача кафедри історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *Г.Казьмирчука* “Декабристські читання”: історія й перспективи розвитку”. Він відзначив, що започатковані у 1987 р. “Декабристські читання” стали справжньою науковою школою для молодих дослідників, сприяли налагодженню взаємин між українськими та російськими вченими.

Жвавий інтерес викликала доповідь відомого дослідника декабризму д-ра іст. наук, проф. Російського державного гуманітарного університету (Москва) *О.Кианської* “Південне товариство у 1823 р.” Вона була присвячена актуальному питанню будь-якої революції – її фінансуванню. О.Кианська висунула гіпотезу, що у 1823 р. члени Південного товариства планували розпочати військову революцію і прагнули профінансувати рух армії на столицю за рахунок державної скарбниці, для чого О.Юшневський завищив суму на утримання 2-ї армії. План зазнав краху, оскільки імператор не затвердив бюджет.

Аспірант Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *Ю.Латиш* виголосив доповідь “Українська та російська історіографія декабристського руху в Україні в роки домінування революційної концепції (друга половина 1930-х – перша половина 1980-х рр.)”. Проблему “Українська тема в поезії Федора Глінки” розкрила д-р філол. наук, проф. Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Короленка *В.Мацапура*. Канд. іст. наук, доц. Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *Т.Орлова* висвітлила питання “Декабризм у світлі постмодернізму”. Завершила пленарне засідання доповідь заступника директора Інституту історії України НАН України, д-ра іст. наук, проф., члена-кореспондента НАНУ *О.Решета* “Інститут історії України НАН України – осередок дослідження руху декабристів”.

Подальша робота конференції проходила в історичній та історіографічній секціях. Нові підходи до проблем декабризму намітилися в доповідях канд. іст. наук, доц. Московського державного університету ім. М.В.Ломоносова *І.Карацуби* “Революційна релігія С.І.Муравйова-Апостола як християнина”, канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Санкт-Петербурзького Інституту російської історії РАН *М.Сафонова* “Маніфест до російського народу”, канд. іст. наук, доц. Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова *І.Коляди* “Декабризм та суспільні трансформації початку XIX ст.”

З інтересом було сприйнято доповіді д-ра іст. наук, проф. Кам’янець-Подільського державного університету *Л.Баженова* “Князь Антоній Яблоновський: штрихи до портрета діяча конспіративного руху 20-х років XIX ст. у Польщі й Україні” та канд. іст. наук, доц. Волинського національного університету ім. Лесі Українки *А.Куликовської* “Декабрист М.С.Лунін про Польщу і польське питання”. Долі декабристів – офіцерів флоту стали предметом дослідження канд. іст. наук, доц. Національного авіаційного університету *О.Траверсе*.

Історичну паралель між долями донощиків І.Шервуда та О.Петрова провів у своїй доповіді канд. іст. наук, доц. Ніжинського державного педагогічного університету ім. М.Гоголя *Є.Луняк*. Стосунки декабриста Ф.Глінки й О.Пушкіна висвітлила д-р техн. наук, проф. Національного технічного університету України “КПІ”, голова київського Пушкінського товариства *Л.Кесова*. Нове бачення проблеми “Т.Шевченко і декабристи” висловив нащадок декабриста *В.Поджіо* (Москва). Із доповіддю “Відображення основних положень політико-правової доктрини декабризму в конституційному проекті М.М.Муравйова” ознайомила присутніх аспірантка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *С.Новікова*.

Учасники читань порушували важливі питання історіографії та джерелознавства декабристського руху. Зокрема мемуари Ф.Глінки стали предметом дослідження канд. філол. наук, доц. Ніжинського державного педагогічного університету ім. М.Гоголя *Н.Жаркевич*, а аспірантка Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *М.Казьмирчук* виголосила доповідь “Проблема “Декабристи і ломбарди”: джерелознавчий аспект”. Висвітлення декабристської проблематики на сторінках “Українського історичного журналу” дослідив канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Інституту історії України НАНУ *О.Донік*.

Популярним декабристознавчим жанром залишаються біографічні студії відомих декабристознавців. Проблему “Південне товариство декабристів напередодні повстання у науковій спадщині В.М.Базилевича” розкрив канд. іст. наук, асистент Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *О.Вербовий*. Канд. іст. наук, асистент Київського національного університету ім. Тараса Шевченка *О.Ляпіна* дослідила життєвий шлях Л.Добровольського. 80-річчю з дня народження відомого українського декабристознавця Г.Сергієнка була присвячена доповідь *Г.Казьмирчука*, *Ю.Латиша* та канд. іст. наук, доц. Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г.Сковороди *Т.Соловйової*. На жаль, багато доповідей мали лише дотичне відношення до руху декабристів.

Варто наголосити, що серед учасників конференції чимало представників молодшої генерації, котрі роблять перші кроки на дослідницькому шляху. Це аспіранти й студенти провідних навчаль-

них закладів України *С.Власенко, В.Дмитрієв, А.Кіценко, Г.Корольов, О.Куриленко, С.Раєвський, О.Ткачук*. В їхніх доповідях поки що не все ідеально, є багато дискусійних моментів. Але набутий досвід спілкування з провідними фахівцями-декабристознавцями може стати дороговказом професійного зростання.

У ході конференції відбулося кілька дискусій. По-перше, порушувалося питання про стан вітчизняного декабристознавства. Не секрет, що воно поки що суттєво відстає від російського. Тому сусіди нерідко вважають його периферійним, не вартим уваги. На наш погляд, воно стикається з низкою об'єктивних проблем (відсутність в Україні архівних документів, усталений міф про належність декабризму лише до російської історії) і переживає труднощі наздоганяючого розвитку.

По-друге, вкотре порушується питання про доцільність переосмислення декабристського руху. Багато дослідників і краєзнавців, переважно представники старшого покоління, виступають проти привнесення в декабристознавство нових думок та суджень, неначе останній бастион боронять герценівсько-ленінську концепцію. Більшість науковців розуміють, що заклики до ідейного застою фактично ставлять під сумнів доцільність існування декабристознавства взагалі. Третя дискусія точилася довкола намагання молодих дослідників довести ідейну спадковість між декабристами та учасниками "Помаранчевої революції" в Україні. Зокрема О.Куриленко намагався обґрунтувати, що обидві революції були спричинені політичною активністю прозахідної молоді. Ця дискусія відбувалася найгостріше, оскільки була пов'язана з проблемами сьогодення. На нашу думку, проводити паралелі між минулим і сучасним слід у край обережно. Нерідко вони призводили до побудови мертвих схем, які впродовж десятиліть нав'язувалися науковцям і суспільству. Так сталося з ленінською теорією про три етапи визвольного руху. Нам імпонує прагнення молодих дослідників бачити в подіях минулого не лише набір фактів, а й приклад для сьогодення. Проте для твердження про ідейні зв'язки між декабристами й учасниками "Помаранчевої революції" немає жодних підстав.

Конференція довела необхідність діалогу між ученими України та Росії, між представниками різних поколінь, між професіоналами та краєзнавцями тощо. Її матеріали заплановано видати окремим збірником.